



## KATSAUS

Silja Pitkänen

## Historiantutkijan arki Venäjällä sota-aikana

---

Ukrainan sota, Venäjä, venäläiset historiantutkijat, haastattelu

Turun yliopisto ja Jyväskylän yliopisto, [silja.k.pitkanen@student.jyu.fi](mailto:silja.k.pitkanen@student.jyu.fi)

Venäjän hyökkäyssodasta Ukrainaan on kirjoitettu paljon ja monista eri näkökulmista. Tämän tekstin kirjoittamishetkellä, alkuvuonna 2023, keskustellaan esimerkiksi kranaattiterveisistä venäläissotilaille<sup>1</sup> ja venäjänkielisen vapaan median toimittajien tilanteesta<sup>2</sup>. Monet uutiset kulminoituvat kysymykseen siitä, missä määrin niin sanotut tavalliset venäläiset ovat vastuussa Venäjän sodasta Ukrainassa. Millaista tietoa he saavat sodasta sekä sen syistä ja seurauksista, ja onko heillä todellisia vaikutusmahdollisuuksia? Entä voiko myös venäläisiä sotilaita pitää sodan uhreina?

Samaan aikaan retorinen ja myös tosiasiallinen vastakkainasettelu idän ja lännen välillä kärjistyy<sup>3</sup>. Vastakkainasettelu erottaa valtioiden lisäksi ihmisiä. Mitä kuuluu venäläisille tutkijoille, kollegoille, joiden kanssa monet suomalaiset tutkijat tekivät tiivistä yhteistyötä ennen sotaa?

Haastattelin venäläistä historiantutkijaa siitä, miten hän on tilanteen kokenut, ja millaista on tehdä historiantutkimusta Venäjällä tällä hetkellä. En tuo esiin kollegan nimeä, ja olen pyrkinyt muutenkin häivyttämään hänen henkilöllisyytensä hänen suojelemisekseen arvaamattomassa tilanteessa.

Tutkija kertoo, että sodan alettua hänet valtasi epäusko: miten hänen maansa voi ryhtyä tällaiseen? Hän toteaa, ettei ollut osannut kuvitellakaan, että Venäjä saattaisi hyökätä Ukrainaan, ja että sota todella voisi alkaa. ”Työyhteisössäni elettiin ikään kuin kuplassa.” Epäuskon hälvettyä hän oli varma, että kaikki – ainakin kaikki hänen työyhteisössään ja opiskelijoiden joukossa – vastustavat sotaa. Hän myös kertoo, että hänen perheessään tai suvussaan kukaan ei kannata sotaa, mutta jotkut hänen etäisemmät sukulaisensa kannattavat Putinia. Hekin kuitenkin ajattelevat, että Putin teki virheen aloittaessaan sodan.

Hyvin pian sodan alkamisen jälkeen tutkijan ammatilliset kansainväliset yhteydet alkoivat katketa. Tämä oli hänestä hyvin harmillista ja surullista, sillä sekä hän henkilökohtaisesti että koko hänen työyhteisönsä oli käyttänyt yhteyksien muodostamiseen runsaasti aikaa. Tutkija oli mukana monessa kansainvälisessä projektissa, komiteassa ja verkostossa, sekä työn puolesta että vapaa-ajalla. Maaliskuun alusta alkaen tutkija vastaanotti monia sähköposteja, joissa kansainväliset yhteistyöprojektit peruttiin. Tutkija sai sähköposteja myös hakemiinsa rahoituksiin liittyen. Viesteissä kerrottiin, että hän ei voi enää olla mukana rahoitushaussa koska on työsuhteessa venäläiseen yliopistoon. Lisäksi pitkään suunniteltu kansainvälinen opiskelija-workshop peruuntui.

Tutkija kertoo, että varsinkin helmi- ja maaliskuussa Venäjällä asuvien kollegoiden ja ennen kaikkea opiskelijoiden kanssa oli haastavaa kommunikoida. Alkanutta sotaa ei oikein voinut sivuttaa, ja tutkijasta tuntui, että opettajan asemassa hänen olisi sanottava opiskelijoille jotain vallitsevasta tilanteesta. Hän kuitenkin huomasi yllätyksekseen, että kaikki opiskelijat eivät itsestään selvästi vastustaneet sotaa. Oli myös kollegoita ja opiskelijoita, jotka eivät halunneet puhua sodasta ollenkaan. He yrittivät jättäytyä tilanteen ulkopuolelle ja keskittyä omiin asioihinsa. Tutkija opetti kevään kurssit loppuun, eikä enää juuri maininnut sotaa, mutta halusi kuitenkin kertoa opiskelijoille, että sota on hänelle todella tuskallinen asia. Hän myös kävi opiskelijoiden kanssa yksityisiä keskusteluja, sillä monet opiskelijat olivat yhtä lailla ahdistuneita, eivätkä he tieneet, mitä heidän tulisi tehdä. Varsinkin kansainväliset opiskelijat olivat hyvin huolissaan, sillä heidän oli tehtävä päätöksiä ja järjestelyjä nopeasti. Tutkijan arki kuitenkin normalisoitui kesään mennessä, eikä sota ollut enää samalla tavalla osa työpäiviä kuin vuoden 2022 keväällä, ei ainakaan joka päivä.

Sodasta järkyttynään tutkija kyseenalaisti myös oman työnsä merkityksen – miksi Neuvostoliiton historiaa pitäisi tutkia? Ja kuinka hänen pitäisi suhtautua ukrainalaisiin aineistoihinsa nykytilanteen valossa? Pitäisikö lähihistoria kontekstoida jotenkin toisin, ottaa huomioon myös aivan viimeaikaiset tapahtumat ja tapahtumaketjut, jotka johtivat sotaan? Muodostaisiko sodan alkaminen jonkinlaisen uuden tulkintakehyksen? Onneksi asioita pohdittiin myös kollegiaalisesti: tutkija osallistui kansainvälisiin konferensseihin ja workshoppeihin, joiden aiheena oli Venäjä-tutkimuksen tilanne sota-aikana. Näitä järjestivät ulkomaisissa yliopistoissa työskentelevät Venäjä-tutkijat, joista suuri osa on alun perin Venäjältä lähtöisin. Tutkija toteaa, että konferensseista ei varsinaisesti löytynyt vastausta häntä ja monia kollegoita askarruttaviin kysymyksiin, mutta vähitellen hänestä kuitenkin alkoi tuntua siltä, että hänen on tärkeää jatkaa tutkimuksen tekemistä.

83

Kesällä 2022 tutkijan tilanteeseen tuli myös laajempi muutos. Hän oli jo jonkin aikaa harkinnut tutkijavaihtoa tai pidempää työrupeamaa ulkomailla. Sodan alkaminen sinetöi päätöksen ja myös vauhditti järjestelyjä. Kun hän sai tutkijanpaikan ulkomaisesta yliopistosta, hän oli hyvin onnellinen, sillä siellä hänellä oli mahdollisuus laajentaa ammatillista osaamistaan. Samalla hän pääsi pois sotaa käyvistä kotimaastaan. Tutkija kertoo päätöksestään lähteä Venäjältä:

*Sodan alettua en voinut enää jatkaa entistä elämääni, jossa itsestään selvästi vastustin Putinia ja Kremlää. Työskentelin ympäristössä, jonka ajattelin olevan hyvin Kremlin vastainen sekä hyvin liberaali ja kansainvälinen. Pidin työyhteisöstäni, ja koin tekeväni merkittävää työtä, jonka keskeinen osa oli Venäjän liittäminen mukaan kansainvälisiin verkostoihin. Sodan alkamisen jälkeen se kaikki kävi mahdottomaksi. Siksi minun oli lähdettävä Venäjältä. Pelkäsin myös perheeni puolesta.*

Tutkija ei ole yksin kokemuksineen eikä päätöksessään poistua Venäjältä: Jo hyvin pian sodan alkamisen jälkeen Venäjältä muutti varsinkin korkeakoulutettua väestöä, ja jo maaliskuussa 2022 arveltiin ainakin 200 000 venäläisen muuttaneen ulkomaille<sup>4</sup>. Tämän kirjoittamisen hetkellä vähintään miljoonan venäläisen arvellaan lähteneen maasta sodan vastustamisen, lännen asettamien talouspakotteiden ja liikekannallepanon vuoksi<sup>5</sup>. Venäläisiä on paennut varsinkin Turkkiin, Georgiaan ja Armeniaan.

Tutkija päättää haastattelun toteamalla, että suuri kysymys on, mitä seuraavaksi tapahtuu: kuinka hänen oma elämänsä ja toisaalta Venäjälle jääneiden elämä tulee jatkumaan. Ulkomailla tuntuu turvalliselta, mutta samaan aikaan Venäjällä asuvien sukulaisten ja ystävien tilanne huolestuttaa. Ulkomailla sotatapahtumista saa myös enemmän tietoa, ja se tekee tilanteesta entistä tuskallisemman.

Tutkija pohtii, että ollessaan Venäjällä hänestä tuntui, että hän voisi edes jollain tavalla vaikuttaa asioiden tilaan. ”Ulkomailla en voi tehdä asian eteen mitään – kaikki vastustavat sotaa jo valmiiksi.”

---

<sup>1</sup> Ks. esim. <https://yle.fi/a/74-20013480>

<sup>2</sup> Ks. esim. <https://yle.fi/a/74-20014377>

<sup>3</sup> Ks. esim. <https://yle.fi/a/74-20014747> ja <https://yle.fi/a/74-20015764>

<sup>4</sup> Ks. esim. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60697763>

<sup>5</sup> Ks. esim. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/the-brief-the-demographics-of-war/>